

Ne 700 vapaaehtoista

Tuomas Hoppu: Historian unohtamat. Suomalaiset vapaaehtoiset Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa 1914–1918. SKS 2005. 361 s.

■ Vanhastaan on tiedetty ja ihmeteltykin, että sortotoimin kiusattuja suomalaisia värväytyi vapaaehtoisina Venäjän armeijaan maailmansodan rintamille 1914. Heidän määräkseen on yleensä ilmoitettu omana aikanaan tilastoidut 544 miestä, joskin lukua on pidetty pikemmin miniminä. Ilmiö on myös yhdistetty sotaan joutunutta Venäjää kohtaan Suomessa tunnettuun lojaalisuuteen.

Tuomas Hoppu on väitöskirjassaan ottanut tutkiakseen ja selittääkseen suomalaisten värväytymisen Venäjän armeijaan ensimmäisen maailman-

sodan aikana niin perinpohjaisesti kuin se ylipäätään on mahdollista. Tutkimuksen kohde ei siis ole suuren suuri populaationa, mutta silti aihe on suppea vain näennäisesti. Se nimittäin liittyy monin sitein suuriin asioihin, jopa maailmanhistoriallisiin yhteyksiin. Tutkija problematisoi aiheensa syvällisesti ja monitahoisesti ja tutkii kohdettaan taitavasti assosioimissaan yhteyksissä osana suomalaista yhteiskuntaa, Venäjän armeijaa ja sen sodankäyntiä, maailmansodan kulkua ja lopulta Venäjän vallankumousta ja Suomen vuoden 1918 sotaa. Näin tutkimus avaa kiintoisan ja uutta paljastavan näkökulman erityisesti Suomen ja Venäjän yhteyksiin ja Suomen vuoden 1918 rintama- jaon problematiikkaan. Tutkimus sijoittuu sekä sotahistorian että erityisesti sodan yhteiskuntahistorian piiriin.

Tutkimustehtävä on asiallisesti perusteltu aiemman tutkimuksen kriittistä tarkastelua ja historiallista kontekstia vasten. Tutkimuksen pääkysymykseksi on nostettu suoraan ja yksinkertaisesti se, mistä vapaaehtoisessa värväytymisessä Venäjän armeijaan oli kysymys. Tutkimustehtävä on onnistuneesti rajattu ja jäsenetty osakysymyksiin. Tekijän tarkkuutta lähtökohtien tiedostamisessa osoittaa myös huolellinen käsitteiden määrittely, erityisesti käsitteen vapaaehtoinen jakaminen alakäsitteisiin, mikä palvelee analyysin täsmällisyyttä ja selkeyttä läpi koko tutkimuksen.

Päätehtäviksi nousevat värväytyneiden kaikinpuolinen luonnehtiminen ja selittäminen, vapaaehtoisten määrä,

aluejako ja sosiaalinen tausta, vapaaehtoisten motiivien selvittäminen, vapaaehtoisiksi lähteminen, heidän palvelunsa Venäjän armeijassa ja eroon pääsy siitä sekä lopulta palvelu vuoden 1918 sodassa Suomessa sen molemmilla puolilla ja vielä vapaaehtoisten myöhempien vaiheiden tutkailu. Enempää tutkittavaa ei väitöskirjalta voi vaatia, sitä on miltei liikaakin, varsinkin, kun kaikkien näiden tutkimiseksi on jouduttu näkemään suunnattomasti vaivaa kelvollisten lähteiden löytämisessä ja niiden tarkassa analyysissä johtopäätösten perustelemiseksi.

Harvan Suomen historian väitöskirjan lähdeaineisto on ollut niin työläästi ja vaikeasti koottavissa kuin Hopun väitöskirjan. Ytimenä siinä on ollut vapaaehtoisista kertovien henkilötietojen kokoaminen eri arkistoista, kokoelmista ja hakuteoksista ja niihin perustuvan henkilöhistoriallisen tiedoston rakentaminen. Mittava, tutkijan itsensä toteuttama kirkonarkistojen läpikäynti hakee vertaistaan. Sotilasviranomaisien arkistoista on tarkalla vainulla saatu yhtä ja toista arvokasta mutta korvaamattomaksi puutteeksi, jolle tutkija ei tietenkään voi mitään, on jäänyt sotilaiden itsensä tuottaman yksityisaineiston niukkuus. Sitä olisi tarvittu erityisesti heidän motiiviansa ja muiden tuntojensa selvittämiseksi. Tarkalla ja kriittisellä tutkimuksella ja luovalla päättelyllä Hoppu on kuitenkin kyennyt puuttetta korvaamaan.

Tutkimuksen rakenne pää- ja alalukuineen nousee suoraan kysymyksenasettelusta ja on toimiva ja onnistunut, aika

ja rakenne on onnistuttu sujuvasti yhdistämään. Aihe on altis toistolle, mutta se on valitulla rakenteella onnistuttu välttämään. Korkeintaan alalukujen järjestystä olisi voinut hieman tarkistaa johdonmukaisuuden nimissä.

Tutkimuksen toteutus on metodisesti hallittu kaikin osin. Lähteiden käyttö on perusteellista, tarkkaa ja kriittistä, lähteiden kvaliteetti on otettu huomioon tietojen varmuutta arvioitaessa ja niihin rakennettuja ilmiöitä selitettäessä. Tekijä on pyrkinyt kaiken aikaa johtopäätöksiin ja selityksiin. Vain harvoin on kriittinen arvioija eri mieltä tai jää toivomaan täsmällisempää pohdintaa kuin tekijä. Tutkija on onnistunut hyvin yleistävien, usein kvantifiointiin perustuvien johtopäätösten ja yksilöllisten henkilöhistoriallisten tietojen yhdistämisessä. Vaikka lähdeaineisto on vaikea ja niukka, Hoppu on käsittelyssään onnistunut ottamaan kantaa käytännössä kaikkiin ajateltaviin Venäjän armeijan vapaaehtoisia koskeviin keskeisiin kysymyksiinsä.

Itse värväytyminen, vapaaehtoisina värväytyneiden määrä, sosiaalinen identiteetti ja siihen liittyen värväytymisen monisyiset motiivit ovat tutkimuksen painavinta antia. Taus-taksi Hoppu on tutkinut suomalaisten suhtautumista sotaan samoin kuin viranomaisten toimia ja aloitteita värväytymisessä. Esiin nousee yhtenä asenteena suomalaisten lojaalisuus sotaan joutunutta Venäjää kohtaan ja sen ilmenemisen muodot. Lojaalisuus jäi Hopun mukaan kuitenkin lyhytaikaiseksi, rajoittui alkusyk-

syn 1914, mutta se muodosti kuitenkin suotuisan ilmapiirin ja keskeisen edellytyksen värväytymiselle. Värväytymisen erikoinen, lyhyt huippukausi rivimiesten osalta – vain pari viikkoa syyskuun 1914 alussa – on hyvä tulos, mutta sen selittäminen jää vaikeutensa vuoksi jotenkin vaillinaiseksi. Johtuiko se lojaalisuuden hiipumisesta? Tutkijan tärkeinä pitämät sosiaaliset ja taloudelliset motiivit, köyhyys ja työttömyys, eivät sitä yksin selitä, koska niiden kestolla ei ollut rajoja. Sotainto, seikkailunhalu ja toveripiirin esimerkki lienevät Hopun mukaan olleet keskeisiä. Näiden taustana olisi kannattanut ehkä tutkia syvemmin suhtautumista Venäjän sodankäyntiin, sotamenestykseen ja -tappioihin Suomessa syksyllä 1918.

Tarkkoja lukuja vapaaehtoisista ei Hoppukaan voi esittää mutta hän päätyy noin 500 rivimiehen ja 130 sotakoululaisen palveluun Venäjällä. Vuoden 1914 noin 500 värväytyneestä 75 % värväytyi syyskuussa. Lisäksi hakuprosessissa oli mukana noin 400 miestä, joista osa perui lähtönsä, osa hylättiin. Sotakoululaisiakin värväytyi eniten vuonna 1914, mutta heitä värväytyi tasaisemmin myös seuraavina sotavuosina. Alueellisesti värväytymisen paino oli selvästi Hämeessä ja Uudellamaalla sekä suurissa kaupungeissa.

Hoppu on monin osin verrannut Venäjän vapaaehtoisuutta heimosotien vapaaehtoisuuteen; tosin tässä olisi vertailun pohjana ollut käytettävissä kattavampaa tutkimusta. Lisäksi eri heimosodat poikkesivat osanottajapohjaltaan ja luon-

teeltaan melko paljon toisistaan. Venäjän vapaaehtoisina lähteneet olivat joka tapauksessa iältään selvästi vanhempia kuin heimosoturit. Eron selittää se, että heimosotiin osallistui runsaasti heimohengen tartuttamia koululaisia kuten myös niitä nuoria, jotka eivät olleet ikänsä puolesta ehtineet mukaan vuoden 1918 sodan rintamalle. Hoppu on selvittänyt myös vapaaehtoisien ammattijakaumaa, koulutusta, perhesuhteita, kieltä, uskontoa, työtaustaa, rikollisuutta ym. Perhe ja sen toimeentulo oli varsin tärkeä työntävä tekijä.

Upseerioppilaiden koko sodan ajalle ulottuva värväytyminen liittyi Hopun mukaan siihen, että upseerioppilaiden päämotiivina oli pääsy sotilasuralle. Toisaalta tavoitteena oli koulututtua myös mahdollista Suomen itsenäisyystaistelua silmällä pitäen. Motiivit olivat siis pitkälti samat kuin jääkäreillä. Siksi he myös pyrkivät pysyttelemään ja pysyvätkin hengissä paremmin kuin rivimiehet. Hoppu osoittaa, että yli 70 % upseerikoulutuksen saaneista hakeutui valkoiseen armeijaan 1918.

Vapaaehtoisten palvelu Venäjän armeijassa ja eri tavoin siitä tapahtunut irtautuminen on tutkimuksessa eräänlainen välisosio. Suomalaisiin ja heidän kohtaloihinsa hajallaan Venäjän armeijan eri yksiköissä on ollut vaikea päästä kiinni. Tappiot on kuitenkin voitu selvittää varsin luotettavasti: yli 30 % rivimiehistä kaatui. Hoppu on pyrkinyt vertailemaan suomalaisten tappioita muiden kansallisuuksien kanssa, mutta se jää kovin epävar-

malle pohjalle tietojen hataruuden ja yhteismitattomuuden vuoksi. Karkuruus oli suurta kuten vapaaehtoisilla yleensäkin silloin, kun sota ei suju odotusten mukaisesti. Hyvän vertailukohdan karkuruuden osalta tarjoavat jälleen heimosotaretket.

Vapaaehtoisten osallistuminen ja heidän panoksensa Suomen vuoden 1918 sotaan rintaman molemmin puolin saavat osakseen tarkan analyysin. Tämä erinomainen luku on selvästi tutkimuksen toinen painopiste. Vapaaehtoisten rekrytoitumista niin punaisiin kuin valkoisiin on seurattu tarkasti yksilötasolla. Hoppu osoittaa luotettavasti, että alkuperäisistä vapaaehtoista noin 300:n oli mahdollista osallistua sotaan ja noin 200 osallistui. Molemmilla puolilla tappeli miehiä suunnilleen yhtä paljon, punaisella puolella kuitenkin enemmän rivimiehinä, valkoisella taas päällikkötehtävissä. Tätäkin kautta täydentyy kuva siitä, että vapaaehtoinen sotakoululaisuus Venäjällä oli pitkälti paralleeli ilmiö jääkäriliikkeelle. Sodan jälkeen aktivistit ja jääkärit osoittivat vain kovin nuivaa ja aliarvioivaa asennetta Venäjän upseereita kohtaan. Kuitenkin Martin Wetzer ja Frans Helminen nousivat kenraalikuntaan saakka.

Näin Venäjän armeijan vapaaehtoisuus asettuu Hopun tutkimuksessa kaikin osin kuvatuksi ja selitetyksi ja sitä kautta osaksi Suomen ja Venäjän historiaa ensimmäisen maailmansodan aikana.

Tuomas Hoppu on kirjoittanut tutkimuksensa täsmällisellä mutta hyvin sujuvalla ja lu-

ettavalla asiatyylillä. Tutkimuksessa ei ole juurikaan oikeakielisyysvirheitä eikä edes painovirheitä. Tutkimus on kaikkienensa hyvin jännittävää luettavaa. Runsaan asiasisällön sulattamista helpottavat väliyhenteenvedot ja hyvin koottu loppuyhteenveto. Myös teknisesti tutkimus on huoliteltu.

Jouko Vahtola